

Vysokoškolský umělecký soubor
Univerzity Karlovy v Praze

Posloucháte rádi Vysokoškolský umělecký soubor, ale nevíte o jeho nejnovějších akcích? Máme pro Vás snadné řešení. Chcete-li být informováni nejen o koncertech VUSu, **zaregistrujte si svůj e-mail** na <http://eepurl.com/5JBPD>
Děkujeme.

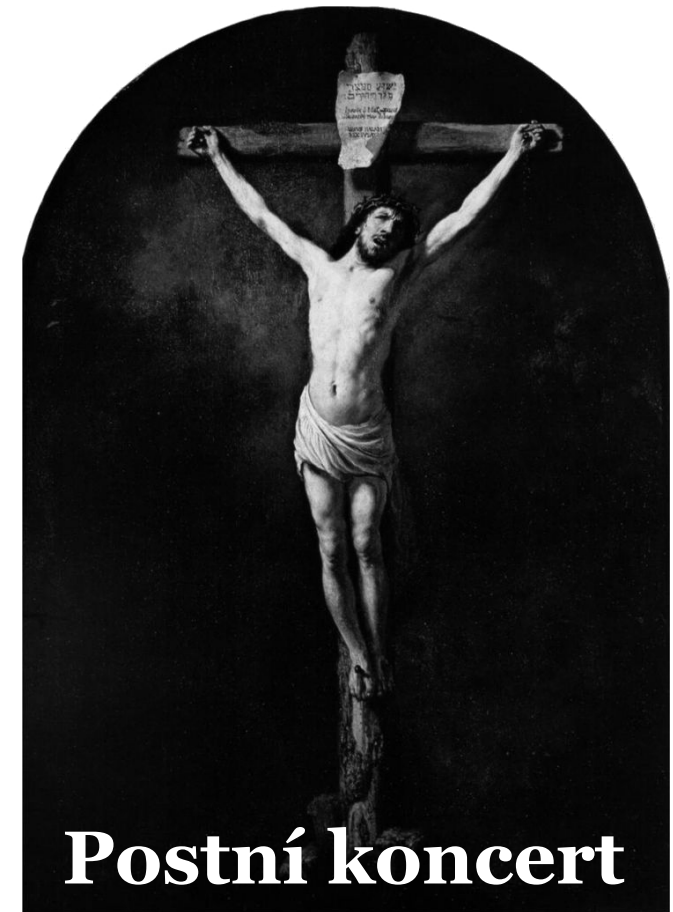
Vysokoškolský umělecký soubor **přijímá nové členy** do všech hlasových skupin.

Máte-li zájem s námi zpívat, zveme Vás na nezávaznou návštěvu některé ze zkoušek sboru, které se konají od září do června v pondělí a středu od 19:15 do 21:30 hod. ve zkušebně VUS UK, kolej Arnošta z Pardubic (kaple, 4. patro), Voršilská 1, Praha 1.

www.vus-uk.cz

Unie
českých pěveckých sborů

Postní koncert

23. března 2016 v 19:30

Aula Arcibiskupského gymnázia
Korunní 2, Praha 2

Program:

František Ignác Tůma: Stabat Mater dolorosa
(1704-1774)

ZELENÝ ČTVRTEK

Carlo Gesualdo da Venosa: In monte oliveti
(1566-1613) Tristis est anima mea
Ecce vidimus eum

VELKÝ PÁTEK

Jan Dismas Zelenka: Tenebrae factae sunt
(1679-1745) Caligaverunt oculi mei

BÍLÁ SOBOTA

Carlo Gesualdo da Venosa: Ierusalem, surge

Jan Dismas Zelenka: Ecce quomodo moritur iustus

Carlo Gesualdo da Venosa: Sepulto Domino

František Ignác Tůma: Quando corpus morietur

† † †

Účinkují:

Josef Hervert – mluvené slovo

Vysokoškolský umělecký soubor Univerzity Karlovy v Praze

Jitka Hernychová – violoncello

Jan Buble – kontrabas

Vladimír Jelínek – varhany

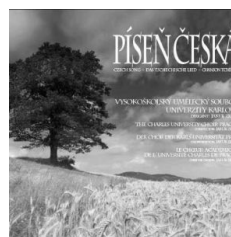
řídí Jakub Zicha

Nahrávky Vysokoškolského uměleckého souboru Univerzity Karlovy, které si můžete zakoupit:

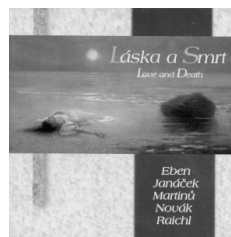
2013 České mše

CD tří mešních kompozic českých autorů – Josef Suk: Křečovická mše, Zdeněk Fibich: Missa brevis a Josef Bohuslav Foerster: Glagolská mše, které vyšlo u příležitosti 65. výročí založení sboru

2008 Píseň Česká

profilové CD s tvorbou českých autorů inspirovanou lidovou poezií (Dvořák, Foerster, Martinů, Eben, Fišer, Tučapský a lidové písně)

1997 Láska a smrt – Eben, Janáček, Martinů, Novák, Raichl

sborová díla českých skladatelů na texty lidové poezie

1992 Petr Eben – Musica Spiritualis

duchovní sborová tvorba Petra Ebena

Slovo k programu:

BÍLÁ SOBOTA

Ierusalem, surge

Jeruzaléme, povstaň a odlož roucho radosti,
zahal se popelem a šatem kajícím,
neb v tobě byl usmrčen spasitel Israele.
Potoky slz prolévej dnem i nocí
a nenech vyschnouti zřítelnice svých očí.

Ecce quomodo moritur iustus

Hle, jak umírá spravedlivý
a nikdo to nepřipustí k srdci,
muže spravedlivého vlečou
a nikdo si toho nevšímá.
Spravedlivý muž byl povolán
od zdejší pozemské nepravosti
a zůstává v míru památka jeho.
Jako beránek umlká před stříhajícím
a neotvírá svá ústa.
Od mučení a soudu veden jest.

Sepulto Domino

Pochován Pán, zapečetěn jest hrob
a ke vchodu do hrobu kámen přivalen.
Postavili na stráž vojáky, kteří jej střežili.
Velekněží přišli k Pilátovi a žádali ho.

Quando corpus morietur

Když již smrt mé tělo vezme,
dej, ať duše odpočine
v té slavnosti rajske.
Amen.

Když se řekne „Velikonoce“, každý z nás má představu, co se za tím slovem skrývá. Ona představa se může v detailech u jednoho od druhého lišit, nicméně v zásadě máme jasno. Ale půst? Co si představujeme pod slovem půst? Většina lidí má mlhavé povědomí o jakési křesťanské dietě. Někteří si možná vybaví, že se při té dietě nejí maso - když už jsme u těch omezení v jídle, je zajímavé se zmínit, že např. u pravoslavných církví se za postní jídlo nepovažuje ryba, nejí se rovněž nic, co je živočišného původu, a povolen není ani alkohol nebo třeba olivový olej. Ovšem význam slova „postní“ je samozřejmě mnohem širší. Podobně jako před Vánoce doba adventní i před Velikonoce doba postní má za úkol „připravit“. V tomto případě připravit nás na příchod Velikonoc, nejvýznamnějších křesťanských svátků. Podoba půstu se v běhu dějin proměňovala, ale jeho podstata je stále stejná, s dobou se na tom nic nemění. Půst je dokonce jevem všeobecně náboženským, jenž nesouvisí jen s křesťanstvím. Všechna náboženství, která jsou projevem hledání Boha, počítají s postem jako s prostředkem očistění, vnitřního sjednocení, projevem pokání a cesty k vnitřní svobodě. V křesťanství, které zde navázalo na starozákonní tradici, má půst ale ještě jeden velmi důležitý rozměr – z hlediska víry dokonce ten nejdůležitější. Je projevem touhy po Bohu, pokory před Bohem a ve spojení s prosebnou modlitbou i projevem lásky k druhým. Nejde tedy jen o asketický výkon, který by člověku navozoval příjemný duševní pocit nebo uspokojení z překonání sebe sama – jakkoliv i to se někdy může objevit a nemusí to působit zrovna v negativním smyslu.

Postní doba nám ale přináší do dnešní doby také spoustu zajímavých pojmů a názvů, které nám dnes mohou připadat poněkud úsměvné. Vždyť kdo z nás dnes ví, která neděle je Smrtná, Družebná, která Kýchavá nebo Černá? Znáte Modré pondělí? Víte, kterému pondělku se říká Červený? Obřady a s nimi i obřadnost sama se nám vytrácí... Naši předkové měli v tomto naprosto jasno, znali tyto svátky a věděli, proč nesou svá jména.

Postní doba začala na Popeleční středu a vrcholí právě v těchto dnech, v období tzv. Svatého týdne, který začal minulý týden na Květnou neděli. V tomto čase se jako stabilní součást bohoslužeb odehrávaly obřady zvané Temné hodinky, latinsky Tenebrae. Probíhaly ve večerních hodinách Škaredé středy, Zeleného čtvrtku a Velkého pátku a svou náplní vždy předjímaly události následujícího dne. A protože se odbývaly v noci, skládaly se ze tří tzv. nokturnů. Každý nokturn obsahoval tři responsoria, tedy celkem devět skladeb na každý ze tří dnů. Responsoriální cykly tak představovaly pro své tvůrce prubířský kámen, jak v celkové meditativní a potemnělé náladě odstínit jednotlivé aspekty příběhu a hudebně zpodobnit jejich duchovní rozměr.

Přijměte tedy prosím naše pozvání do takové večerní hudební meditace, kde bude naší snahou propojit výjimečný čas a recitované i zhudebněné texty, které do těchto bohoslužeb dříve patřily. Hudební podobu zastoupí responsoriální tvorba dvou mistrů světové polyfonie. Jsou jimi z oblasti italské renesance Carlo Gesualdo da Venosa a český barokní skladatel Jan Dismas Zelenka, v úvodu a závěru je doplní úryvky ze slavného Stabat Mater Františka Ignáce Tůmy.

Carlo Gesualdo da Venosa (1566-1613) byl jednou z nejinteresantnějších postav světové hudební historie. Tento italský renesanční šlechtic, hudebník a skladatel zejména madrigalů a vokální hudby se narodil v aristokratické rodině ve Venose, městečku východně od Neapole, a od dětství se věnoval hudbě. Jeho život zásadně poznamenala událost, ke které došlo v říjnu 1590. Gesualdo přistihl po čtyřech letech manželství svou ženu Marii *in flagranti* s jejím milencem, Fabriziem Caraffou. Oba milence s pomocí služebníků zabil a jejich mrtvoly nechal ležet před palácem na ulici. Jako šlechtic nebyl souzen, ale zachovala se podrobná vyšetřovací dokumentace. Celý zbytek života se pak trápil výčitkami, a přestože se později znovu oženil, uchýloval se stále častěji do ústraní, kde trávil spoustu času pouze se svou hudbou.

Jeho tvorba je naprosto unikátní nejen v dobovém kontextu - podobné využití chromatických střetů se objevuje až v hudbě napsané o více než 300 let později. Mnoho skladatelů 20. století se hlásilo k jeho odkazu, např. v roce 1960 mu svou skladbu Monumentum pro Gesualdo věnoval Igor Stravinskij. Nadšení z Gesualdovy hudby je ale velmi dobře patrné už v textu Ottova slovníku naučného z konce

VELKÝ PÁTEK

Tenebrae factae sunt

Setmělo se,
když Židé ukřížovali Ježíše:
a okolo hodiny deváté
vykřikl Ježíš hlasem velikým:
„Bože můj, proč jsi mne opustil?“
A nakloniv hlavu, vypustil duši.
Ježíš zvolal hlasem velikým, řka:
„Otče, do tvých rukou
odevzdávám svého ducha.“

Caligaverunt oculi mei

Mé oči se zakalily pláčem,
neboť jest vzdálen ten, který byl mou útěchou.
Pohleďte, všichni lidé, zda jest bolest stejná,
jako je má bolest.
Ó vy všichni, kdo kráčíte po cestě,
pozorujte a vizte.

Texty písní:

Stabat Mater dolorosa

Stála matka bolestivá,
podle kříže slzí plná,
v hořkých vzlycích pro Syna.
Její duši zarmoucenou,
lkající i bolestivou
ostrý meč teď protíná.

ZELENÝ ČTVRTEK

In monte Oliveti

Na olivové hoře se modlil k Otci:
Otče, můžeš-li, odejmi ode mne tento kalich.
Duch je silný, tělo však slabé.
Staň se vůle tvá.
Bděte a modlete se, abyste neupadli v pokušení.

Tristis est anima mea

Smutnáť jest duše má až k smrti:
zůstaňte zde a bděte se mnou:
nyní spatříte zástup, který mne obklíčí.
Vy se dáte na útěk a já půjdu pro vás zemřít.
Hle, přiblížila se hodina
a syn člověka je vydán do rukou hříšníků.

Ecce vidimus eum

Hle, vidíme ho,
nemajícího podoby ani krásy,
není na něm nic vzhledného:
On nese naše hříchy a pro nás trpí:
sám je zraněný pro naše nepravosti.
Jeho ranami jsme uzdravováni.
V pravdě neduhy na sebe vzal
a bolesti naše snáší.

19. století: „*Duchaplné jeho výtvoř vyšly v hlasech v Janově roku 1585, 5 knih v 1 sv., a t. r. 1613 o 6 knihách v partituře. Z nich jeví se Gesualdo jako průkopník nové hudby, avšak nikoli rodič se monodie, kam vrstevníky mylně byl čítáván. Jeho reforma spočívá sice těž na antice, ale Gesualdo jest vysloveným chromatikem. Skladby jeho hemží se posuvkami a jest v nich dosti nečistého v postupu hlasů, divokého v přechodech, neklidného v ustavičných výbočích – ale smělé, překvapující harmonické obraty, zcela nové, působivé kombinace akkordů, pro něž současná theorie ani neměla výkladu, případný výraz, nalézající zvláště pro melancholii a touhu ve svých chromatech výmluvné tóny, skvělá polyfonie, účinně lišená od míst harmonických, samorostlost invence, rhytmické novoty, to vše povznáší madrigály Gesualdovy vysoko nad úroveň tehdejší tvorby téhož druhu.*“

V poslední době konečně splácíme velký dluh, který máme vůči Janu Dismasi Zelenkovi (1679-1745), jednomu z nejvýznamnějších komponistů období vrcholného baroka. Narodil se 16. října 1679 v Louňovicích pod Blaníkem, kde se mu pod vedením jeho otce Jiřího, louňovického kantora a varhaníka, dostalo základů hudebního vzdělání. Zelenka později studoval na jezuitském gymnáziu v Praze a krátce (1709) působil jako kontrabasista u hraběte Hartiga v Praze. V roce 1710 se stal kontrabasistou královské kapely sasko-polského dvora Augusta Silného v Drážďanech. S výjimkou let 1716 - 1719, která strávil v doprovodu drážďanského korunního prince ve Vídni a snad i v Itálii, a roku 1723, kdy byl v Praze přítomen korunovaci habsburského císaře Karla VI. za českého krále, Drážďany již nikdy neopustil. Návštěvy Vídne využil ke studiu u císařského skladatele a kapelníka Johanna Josepha Fuxe. Od prvních let pobytu v saské rezidenci se Zelenka věnoval kompozici. Tato činnost ho plně zaměstnávala zejména ve 20. letech, kdy často zastupoval těžce nemocného kapelníka Johanna Davida Heinichena. Po jeho smrti (1729) se Zelenka ucházel o uvolněné místo, avšak když na něj byl roku 1733 jmenován Johann Adolf Hasse, musel se Zelenka spokojit s titulem chrámového skladatele hudby pro katolické bohoslužby. Nepřízeň dvora a jeho změněný vkus způsobily, že svá poslední díla psal patrně již pouze z vnitřní potřeby, takže byla provedena až dlouho po jeho smrti. Jeho dílo bylo uloženo do archivních skříní drážďanského chóru jako majetek panovníka a nebylo možné je opisovat či vydávat (tento zákaz porušil ale např. Bachův syn Wilhelm Friedemann, když pro svého otce opsal Zelenkovo Magnificat).

Zelenka byl především mistrem velkých hudebních celků. Je autorem více než dvaceti mší, převážně velkých rozsahem i hudebně velmi bohatých s velmi náročnými a efektními sólovými pěveckými party i rozsáhlými polyfonními větami sboru. Zvláštní skupinu mezi nimi tvoří mše označované jako *Sex missae ultimae* (*Šest posledních mší*). Napsal dále čtyři velká Requiem, nespočet zhudebnění žalmových textů, z nichž některé zhudebnil i vícekrát. Temná rovina tragiky a kontemplace je příznačná pro Zelenkova oratoria *Ježíš na Kalvárii* (1735) a *Prosebníci u hrobu Vykupitelova* (1736), která jsou prvními původními oratorii v české hudbě; jejich italská libreta zpracovávají biblické děje. Ze stejného námětového okruhu vychází i kantáta *Bronzový had*. Jeho zálibu ve starší hudbě dokazují i dvě jeho orchestrální přepracování ricercarů Girolama Frescobaldiho (1583-1643) v *Salve Regina* a offertoriu *Miserere mihi Deus*, na nichž ho zřejmě zaujaly neobvyklé postupy chromatické melodiky a modulační výstavby. Zelenkova Responsoría patří po skladebné stránce ke skladbám jednodušším. Nenajdeme zde velké polyfonní plochy, které známe z jeho mší, nejsou zde virtuózní pěvecké party jako v jeho žalmech, skladby vyznívají velmi klidně, jakoby se zde skladatel vrátil ke skladebné technice renesanční vokální polyfonie.

Rámec našeho koncertu obstará hudba Františka Ignáce Antonína Tůmy (1704-1774). Tůma byl významný český skladatel období přechodu od baroka ke klasicismu. Toto období je příznačné kombinací starého a nového – mísí se zde barokní patos se základy již romantického cítění. Syn varhaníka v Kostelci nad Orlicí studoval nejprve v Praze u jezuitů a již v té době byl tenoristou v kostele sv. Jakuba na Starém Městě a žákem Bohuslava Matěje Černohorského (jeho spolužáky mohli být Jan Zach a také Josef Seger). Další hudební vzdělání absolvoval ve Vídni, kde si rozšířil své znalosti kontrapunktu. Patrně od roku 1730 působil u hraběte a českého kancléře Kinského, který se pohyboval mezi Prahou a Vídní, jako jeho kapelník a dvorní hudební skladatel. Kinský mu umožnil další studia – kromě předpokládané znalosti němčiny a latiny se musel doučit italštině a francouzštině, v kompozici se zdokonaloval opět u J. J. Fuxe.

V roce 1734 se neúspěšně ucházel o místo kapelníka svatovítské katedrály v Praze. Jedním z důvodů neúspěchu bylo patrně zpoždění doporučujícího dopisu jeho dobrodince, hraběte Kinského. Zdá se však, že pro další vývoj Tůmovy dráhy bylo toto zpoždění šťastným momentem. Dostalo se mu tak totiž možnosti zůstat ve Vídni, přiblížit

se dvoru a stát se tak významným a vyhledávaným umělcem své doby. Několik let poté, v roce 1741 umírá Tůmův zaměstnavatel, hrabě Kinský i učitel J. J. Fux. O rok dříve v říjnu roku 1740 také císař Karel VI. a vlády nad habsburskou říší se ujímá jeho nejstarší dcera Marie Terezie. Její matka Alžběta Kristina, vdova po císaři Karlu VI., si ponechává svůj vlastní dvůr i se soukromou kapelou a do čela této kapely se v roce 1741 dostal právě Tůma. Kapela čítala asi 5 zpěváků a 12 instrumentalistů. Byly mezi nimi i mnohé zajímavé osobnosti, například dvorní cembalista G. Chr. Wagenseil, italský houslista Giuseppe Trani i houslista George Ignac Keller (příbuzný Josefa Haydna). Tůma tak dostává možnost vést profesionální kapelu a jeho skladatelská činnost tak nebyla omezena technickými možnostmi hudebníků. Po smrti císařovny vdovy v roce 1750 byla kapela rozpuštěna a Tůma získal za své služby přidělený byt u dvora ve Vídni a doživotní penzi 400 zlatých. Věnoval se komponování, hře na violu da gamba a theorbu. Jako žák slavného J. J. Fuxe byl také vyhledávaným učitelem kompozice. Krásný, byť patrně více literární nežli autentický, obraz o jeho životě nám podává Emanuel Meliš: „*Tůma pracoval velmi lehce, ale s důslednou setrvalostí a s neúnavnou vytrvalostí, stojí vždy u pulpitu a máje dveře zamčeny. Ve třech dnech dokončil obyčejně jednu mši, nejsou vytrhováni a od vši společnosti jsou odloučeni. Oběd a večere jeho sestávala v těchto případech toliko ze šálku čokolády. K nastínění skladeb sloužila mu gamba, s nížto on mistrně vládnouti uměl.*“ V roce 1768 se nechal oficiálně rozloučit se svou manželkou a rozhodl se odejít do premonstrátského kláštera v Gerasu, kde byla mezi řeholníky řada jeho žáků. Do Vídně se Tůma vrátil až ve chvíli, kdy trpěl nevyhléditelnou fází zápalu plic. Tam také zemřel 30. ledna 1774 v nemocnici U milosrdných bratří.